

## **PRISTUP UČENICIMA S DISLEKSIJOM**

**SAŽETAK:** Disleksija je problem sa kojim se suočavaju mnogi učenici u današnjem obrazovnom sistemu. Nažalost, čini se da su još uvijek nepoznate medicinske alternative kojim bi se smanjili izazovi kognitivne obrade, prisutni u disleksiji. Iz tog razloga, profesori su dužni da prilagode svoje instrukcije disleksičnim učenicima, kako bi bili uspješni u svom akademskom okruženju. Jedna od osnovnih prilagodbi, koju je potrebno napraviti, jeste način na koji će se disleksičnim učenicima pokazati kako da čitaju i pišu. Razvijen je čitav niz uspješnih rješenja, kao bi se riješio ovaj problem. Ovaj rad sadrži kratak pregled problema s kojim se disleksični učenici susreću, te načine na koje nastavnici mogu prilagoditi svoje instrukcije ovim problemima.

**KLJUČNE RIJEČI:** disleksija, učenici, nastavnici

### **1. Definicije disleksije**

Disleksija je jedan oblik poremećaja u učenju i čitanju. Preciznije, to je poremećaj u savladavanju jezika, kojeg karakterišu problemi sa čitanjem, pisanjem, spelovanjem i prepoznavanjem riječi. Sposobnost čitanja osobe sa disleksijom je znatno ispod očekivanja, zasnovanim na njenoj inteligenciji i obrazovanju.

Disleksija je poremećaj (u učenju) koji je neurološke prirode. Karakterišu ga poteškoće sa pravilnim i tečnim prepoznavanjem riječi, kao i nepravilno pisanje i nesposobnost dešifrovanja riječi. Ove poteškoće se javljaju kao rezultat manjka fonoloških komponenti jezika, koji je često neočekivan, u odnosu na ostale kognitivne sposobnosti, kao i na pružanje učinkovite nastave. Iz toga proizilaze posljedice kao što su problemi sa razumijevanjem pročitano, te smanjeno iskustvo čitanja, što može osiromašiti vokabular i temeljna znanja.

### **2. Uzrok disleksije**

Još uvijek nisu potpuno jasno utvrđeni tačni uzroci disleksije. Istraživanja iz anatomije i neurologije pokazuju da postoje razlike u načinu na koji se mozak učenika sa disleksijom razvija i funkcioniše. Većina ljudi sa disleksijom ima problem sa prepoznavanjem odvojenih slova iz jedne riječi ili učenjem kako da ta slova prenesu na papir, što predstavlja glavni faktor za njihove poteškoće sa čitanjem. Disleksija je poremećaj u

učenju koji nije prouzrokovan manjkom inteligencije, niti želje za učenjem. Sa prikladnom nastavnom metodom, djeca sa disleksijom mogu uspješno da uče. Disleksija je nasljedna, kod nekih se ljudi otkrije u ranim stadijima života, dok kod drugih ostaje neotkrivena dok ne ostare.

### 3. Prisutnost disleksije

Prema istraživanjima Sally E. Shaywitz, M.D. i Bennet A. Shaywitz, (2001), rasprostranjenost disleksije je procijenjena na od 5 do 17% djece školskog uzrasta, te čak 40% cjelokupne populacije koji čitaju ispod prosjeka. Disleksija (ili specifičan poremećaj u čitanju) je najzastupljeniji i najpažljivije izučavani poremećaj u učenju, koji utiče na 80% osoba okarakterisanih sa poremećajem u učenju.

Steven G. Feifer, Ed.S., NCSP (2000): Neuropsihologija poremećaja u čitanju: dijagnoze i intervencije odnose se na Razvojnu disleksiju: Termin se odnosi na nemogućnost da se usvoje funkcionalne vještine čitanja, uprkos prisutnosti normalne inteligencije i izlaganju adekvatnom obrazovanju. Ovaj termin je često sinonim za termin „poremećaj učenja“, i pretpostavlja se da je prisutan kod 5 do 10% djece školskog uzrasta.

### 4. Uobičajeni nesporazumi vezani za disleksiju

Postoji mišljenje da je pisanje slova i riječi unazad jedini simptom disleksije. To je potpuno pogrešno jer neka prosječna djeca koja nemaju disleksiju, do svoje 8 godine života pišu riječi unazad, što je znak da pravopis kod djeteta još uvijek nije izgrađen, a ne da dijete neophodno ima poremećaj u čitanju (Adams, 1990).

Još jedna od pogrešnih pretpostavki jeste da ako im date dovoljno vremena, djeca će prerasti disleksiju. Zapravo ne postoji dokaz da je disleksija problem koji može da se preraste. Postoji čvrst dokaz da djeca sa poteškoćama u čitanju pokazuju kontinuirajući manjak čitanja (Francis, Shaywitz, Stuebing & Fletcher, 1996). Još čvršći dokazi pokazuju da djeca sa disleksijom nastavljaju da imaju probleme u doba adolescencije i zrelosti (Shaywitz, 1996, 2003).

Postoji i mišljenje da je disleksija više prisutna kod dječaka, nego kod djevojčica. Međutim, longitudinalna istraživanja su pokazala da disleksija podjednako zahvaća i dječake i djevojčice (Shaywitz, Fletcher & Escobar, 1990).

Jedno od pogrešnih mišljenja je da osoba sa disleksijom ne može nikada naučiti čitati. To naravno nije tačno. Što se ranije otkrije poteškoća kod djeteta, uz intenzivne instrukcije, to će njihov problem biti manje prisutan (National Institute of Child Health and Human Development, 2000; Torgesen, 2002). Sa adekvatnim intenzivnim instrukcijama, čak i starije dijete sa disleksijom može da čita tačno, ali sporo (Torgesen, 2001).

## **5. Karakteristike učenika sa disleksijom**

Utjecaj koji disleksija ima nije isti kod svake osobe. Jedan od glavnih problema je neprepoznavanje riječi, te ne tačno čitanje, problemi sa spelingsom i pisanjem. Neki učenici sa disleksijom uspiju rano da savladaju čitanje i spelings, posebno uz dobre instrukcije, ali kasnije iskuse velike probleme, kada na red dođu složenije jezične vještine, kao što su gramatika, razumijevanje materijala iz knjiga, te pisanje eseja.

Učenici sa disleksijom mogu također imati problema sa pričanjem. Uprkos okruženosti dobrim jezičnim modelima kod kuće, te dobrim jezičnim instrukcijama u školi, mogu da imaju poteškoće da se jasno izraze, ili da potpuno shvate šta drugi misli kada nešto kaže. Takve jezičke poteškoće je često teško prepoznati, a mogu dovesti do velikih problema u školi, na poslu i u odnosima sa drugim osobama.

Disleksija može da utiče na samopouzdanje. Učenici sa disleksijom se često osjećaju glupim i potcjenjuju svoje mogućnosti. Nakon što iskuse mnoge stresne situacije kroz akademske probleme, učenik se može osjećati obeshrabreno da nastavi svoje školovanje.

Lista karakteristika i indikatora osoba sa disleksijom je neiscrpna i svi učenici ne pokazuju iste simptome. Karakteristike učenika sa disleksijom se čak vremenom mijenjaju, u zavisnosti od razreda ili stadija čitanja koji je učenik dosegao.

Neke od karakteristika učenika sa disleksijom su:

- ne čitaju tačno,
- zamjenjuju grafički slična slova,
- prijedlozi (općenito kratke riječi) postaju nesavladiva prepreka,
- zamjenjuju riječi slične osnove,
- dugo speluju,
- tiho čitaju tekst,

- loše čitanje odražava se lošim razumijevanjem pročitano.
- okolina ih prihvaća (zapravo ne prihvaća) kao lijene, dosadne, glupe, čudne...
- devijantno ponašanje ... skretanje pažnje,
- neprepoznavanje vlastitih mogućnosti,
- neprestano su u stresu.

## 6. Kako pomoći učenicima sa disleksijom

Disleksija je stanje za čitav život. Uz adekvatnu pomoć, mnogi ljudi sa disleksijom mogu da nauče da čitaju i pišu pravilno. Rano otkrivanje i intervencija su ključ za pomoć ljudima sa disleksijom da uspiju u školi i u svojim životima. Većina ljudi sa disleksijom treba pomoć od nastavnika, učitelja ili terapeuta, koji su posebno obučeni da koriste višočulni, strukturalni pristup jeziku. Disleksija i drugi slični poremećaji u razvoju se ne mogu izliječiti. Pravilne instrukcije pospješuju uspješno čitanje i smanjuju mnoge poteškoće povezano sa disleksijom. Kada učenik sa disleksijom prima akademsku terapiju van škole, terapeut bi trebao blisko da surađuje sa razrednim nastavnicima i drugim uposlenicima u školi. Učenici bi također mogli da traže pomoć za emotivne probleme, koji se ponekad jave kao posljedica poteškoća u školi. Specijalisti za mentalno zdravlje mogu da pomognu učenicima da se nose sa svojim poteškoćama. Instrukcije za pojedince sa razlikama u učenju bi trebale biti:

- Eksplicitne – direktno savladavanje vještina čitanja, spelinga i pisanja. Učenici trebaju jedan-na-jedan instrukcije, kako bi mogli napredovati svojim tempom.
- Sistemske i kumulativne – imati definitivan, logički slijed od uvedenog koncepta.
- Struktuirane – imati korak-po-korak procedure za uvođenje, ponavljanje i vježbanje.
- Višočulne – upotrebljavati vizualne, slušne i kinestetičke kanale simultano ili u brzim slijedovima.

Sve ove instrukcije bi trebalo biti primijenjene u samoj nastavi kao i u vrednovanju znanja učenika. Testovi za provjeru znanja treba da se prilagode učenicima sa disleksijom. Testovi bi trebali da budu pisani u Comic Sans, Font 14 i po mogućnosti printani na A 3 formatu. Nekim učenicima mnogo pomaže i upotreba laptopa sa programom za čitanje.

## 7. Zaključak

Učenici koji imaju disleksiju nikada neće biti u mogućnosti da čitaju na nivou koji se smatra normalnim čitanjem. Profesori im ne bi trebali postaviti visoka očekivanja, koja oni neće biti u mogućnosti da ostvare. Ali ujedno učenike sa disleksijom ne bih trebalo izdvajati od ostalih učenika kako se ne bi osjećali manje vrijednim.

Vrlo je teško prilagoditi nastavu disleksičnim učenicima. Za to treba vremena i truda. Kada procesi pokušaja i pogreške ne uspiju, ne trebamo odustati od učenika, niti odlučiti da nema smisla nastavljati. Stalno moramo da tražimo nove metode kako bismo došli do cilja. Potrebno je samo malo više vremena i truda da se pomogne disleksičnom učeniku da ostvari svoje ciljeve. Disleksični učenici mogu da budu jedni od najsajnijih i najkreativnijih učenika u učionicama danas. Ne možemo si priuštiti da ih iznevjerimo tako što nećemo raditi s njima punim kapacitetom, kako bismo im pomogli da uspiju u akademskom okruženju.

### LITERATURA

- Ehri, L. C. (2000). Learning to read and learning to spell: Two sides of a coin. Topics in Learning Disorders.
- Francis, D. J., Shaywitz, S. E., Stuebing, K. K., Shaywitz, B. A. & Fletcher, J. M. (1996). Developmental lag versus deficit models of reading disability: a longitudinal, individual growth curves analysis. J. Educ. Psychol
- Rose, J. Identifying and teaching children and young people with dyslexia and literacy difficulties. (Department for Children, Schools and Families London, UK, 2009).
- Sally E. Shaywitz, M.D. an Bennet A. Shaywitz (2001). The Neurobiology of Reading and Dyslexia
- Simmons, F. R. and Singleton, C.H. (2000). Reading comprehension abilities of dyslexic students in higher education. *Dyslexia*
- Steven G. Feifer, Ed.S., NCSP (2000). The Neuropsychology of Reading Disorders
- Treiman R., & Bourassa, D. (2000). The development of spelling skill. Topics in language disorders.

**Alma Damjanovic, M.Sc.**

**Darko Dražić**

### Disciples with dyslexia

#### Summary

Dyslexia is a problem facing many students in education. Unfortunately, it seems that they are still an unknown medical alternatives that would reduce the challenges of cognitive processing, which are present in dyslexia. For that reason, teachers are obliged to adjust their instruction for dyslexic students. One of the main adjustments that need to be done, is the way to show dyslexic students how to read and write. There are many solutions developed to successfully solve this problem. This paper summarizes the problems faced by dyslexic students, and the ways in which teachers can adjust their instruction to accommodate these problems.

*Key words:* dyslexia, students, teachers